

Erkki Tuomioja

Pekka Kuusi ja sosiaalipolitiikan paradigmat Suomessa

Bruno Sarlin -seminaari 2.12.2021 Helsinki

Sodan päätyttyä suomalaiset odottivat sodanaikaisten uhrausten ja menetysten korvaamista ja rintamamiehille aseveljeyden nimissä annettujen lupauksen lunastamista. Työmarkkinajärjestöt olivat talvisodan hädän hetkellä sitoutuneet yhteistyöhön eikä paluuta vanhaan 1930-luvun yhteiskuntaan enää ollut. Vuonna 1945 alkoi suomalaisen sosiaalivaltion ensimmäinen rakennuskausi.

Sosiaalipolitiikka laajeni merkittävästi vuosina 1945–49. Käytäntö ei vielä toteuttanut koko väestöön ulottuvaa kattavaa sosiaalipolitiikkaa, vaan painopiste oli sodan uhrien tukemisessa, perhepolitiikassa – lapsilisät – sekä asutus- ja asuntopolitiikassa. Sosiaalivaltion ensimmäinen rakennuskausi päättyi 1950-luvulla.

Rakennemuutos eteni, mutta Suomi pysyi agraarivaltaisena maana. Vielä vuonna 1960 peräti 35 prosenttia ammatissa toimivasta väestöstä toimi maa- ja metsätaloudessa.

Maa oli suuren murroksen kynnyksellä 1960-luvulle tultaessa. Ulkomaankauppa oli vapautettu säännöstelystä ja Suomi solminut liitännäissopimuksen EFTA:n kanssa. Suuret ikäluokat olivat tulossa ikään, jossa he alkoivat ennakoimattomin tavoin vaikuttaa yhteiskuntaan muutoinkin kuin vain perheenjäseninä. Suomi kansainvälistyi, kilpailu kiristyi ja odotukset kasvoivat. Maan suhteellinen jälkeenjääneisyys yhä selvemmin Suomenkin viiteryhmäksi miellettyistä pohjoismaista ja Länsi-Euroopasta pantiin merkille jo laajemmissa kansalaispiireissä. Kyse ei ollut vain aineellisesta elintasosta, vaan myös rakenteiden, asenteiden ja sosiaalipolitiikan vanhakantaisuudesta.

Tällaisessa tilanteessa Pekka Kuusen syyskuussa 1961 ilmestyneelle *60-luvun sosiaalipolitiikalle* oli vahva sosiaalinen tilaus uuden sekä välttämättömäksi että toivottavaksi käsitetyn rakennemuutoksen ja modernisaation käsikirjana, joka puhutteli muitakin kuin vanhastaan sosiaalipolitiikan kehittämisestä kiinnostuneita intressi- ja edunsaajatahoja. Kirjan ilmestyminen oli aikansa mediatapahtuma. Kirjan saama vastaanotto oli kauttaaltaan suojea ja vaihteli kiittävästä ylistävään. Arvostelumenestys ja komeat painosluvut kertovat kirjan saamasta välittömästä vastaanotosta, eikä teosta suotta kutsuttu tietokirjallisuuden Tuntemattomaksi sotilaaksi, vaikka se ei ihan yhtä komeisiin painoslukuihin yltänyt kuin Väinö Linnan teos. *60-luvun sosiaalipolitiikka* on edelleenkin tunnustettu yhdeksi aikansa ajatteluun ja politiikkaan vaikuttaneeksi yhteiskuntatieteitten klassikoksi.

Se kuinka yksityiskohtaisesti Kuusen esittämä ohjelma toteutui ei ole kirjan vaikutuksen arvioinnin kannalta merkittävin asia. Pekka Kuusen neljännesvuosisata kirjan ilmestymisen jälkeen esittämä oma käsitys asiasta oli, että ”kyllähän tästä ohjelmasta hyvin suuri osa – niin kai sitä voi sanoa – kuitenkin toteutui niin kuin mitä kirjassa kaavailtiin”, jopa voimakkaammassa tahdissa kuin mitä

tekijä oli suositellut. Toteamus pitää paikkansa sosiaalimenojen kasvun osalta, mutta toteutusjärjestys ja painotukset eivät kuitenkaan menneet Kuusen kaavailujen mukaan.

Merkittäväntä on se, että Kuusen ohjelma ennakoi varsin oikein kehityksen suunnan ja antoi yhteiskuntapolitiikalle yleisesti omaksutut tavoitteet, jotka myös laajassa katsannossa toteutuivat. Kirjan ja ohjelman merkitys ei ollut Kuusenkaan mielestä sen yksityiskohtaisessa toteutuksessa vaan siinä, että se antoi uuden perustan, jolle sosiaalipolitiikan tarkastelu ja kehittäminen vuosiksi eteenpäin tukeutui.

Innoittavin ja Suomessa uusiin sanoma Kuusen kirjassa oli aikaisemmasta poikkeava käsitys sosiaalipolitiikan ja talouden suhteesta. Sosiaalipolitiikkaa ei enää pitänyt tarkastella vain taloudellisena rasitteena vaan oikein suunnattuna ja mitoitettuna talouden kehityksen tukena.

Ei ole Kuusen merkityksen väheksymistä vaikka samalla toteaisikin, ettei *60-luvun sosiaalipolitiikka* luonut uutta teoriaa tai edes systematisoinut vanhaa. Sen merkitykseksi riittää, että se toi Suomeen välittömästi suurta julkisuutta saaneella tavalla täällä siihen asti vähän tai ei lainkaan tunnetun sosiaalipolitiikan ja talouspolitiikan suhdetta analysoivan yhteiskuntatieteen uudet virtaukset. Varmaan sama tieto olisi viiveellä ilman Kuusen panostakin Suomeen saatu, mutta siihen olisi tuskin yhtä laajasti ja systemaattisesti viitattu yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa kuin mitä *60-luvun sosiaalipolitiikkaan* tehtiin.

Tämä oli Kuusen merkittävin ja vaikuttavin sanoma. Sen rinnalla on, myös Kuusen itsensä toimesta, joskus korostettu sitä, miten samalla Suomeen tuotiin myös keynesiläinen talouspolitiikka ja rationaalinen suunnitteluideologia.

Yli kaksikymmentä vuotta kirjansa ilmestymisen jälkeen Kuusi kiteytti perusideakseen sen, että oikein suunnattu sosiaalipolitiikka tukee taloudellista kehitystä ja luonnehti tätä keynesiläiseksi perusajatuksiksi. Tämä on vähintäänkin liioitteleva ilmaus. Itse kirjassa Keynesiin viitataan vain ohimennen eikä hänen oppejaan kokonaisuutensa, kasvun ja työllisyyden suhteesta sen enempää selvitetä. Ekonomisteista Keynesiä merkittävämpi vaikuttaja Kuuselle oli Gunnar Myrdal, jonka kasaantuvan kasvun teoria sai 60-luvun sosiaalipolitiikassa runsaasti huomiota.

Kuusen ohjelmasta löytynyt vähäinen keynesiläisyys sai sinänsä myönteisen vastaanoton, mutta hänen sanomaansa ei liittynyt sellaista julkisen talouden aktiviteettien ja yli- ja alijäämien hyväksikäyttömahdollisuuksien korostusta kuin keynesiläisyyteen voi katsoa kuuluvan. Enemmän kuin keynesiläisyyden Kuusen kirja toi tietoisuuteen talous- ja sosiaalipolitiikan yhteenkuuluvuuden yleisellä tasolla.

Jos *60-luvun sosiaalipolitiikan* vaikutus keynesiläisyyden edistäjänä jäi melko vähäiseksi, niin sitä merkittävämpi avaus se oli sosiaalipolitiikkaa laajempaan, positivistiseen tiedekäsitykseen perustuvaan ja moderniin hyvinvointiyhteiskuntaan tähtäävään rationaaliseen yhteiskuntapolitiikkaan.

Mitä oli Pekka Kuusen sosiaalipolitiikka?

Uutta omaa sosiaalipolitiikan määritelmää Kuusi ei 60-luvun sosiaalipolitiikassa esittänyt. Hän tyytyi toteamaan, ettei kirjassaan käsiteltyt kuin vain osaa Armas Niemisen (1955) yleisesti hyväksytyyn määritelmän mukaan sosiaalipolitiikkaan kuuluvista toimenpiteistä. Toisaalta Kuusi ei myöskään halunnut suoraan samaistaa sosiaalipolitiikkaa ja tulontasaustoimintaa, vaikka käytännössä hän ei tällaista eroa oikeastaan enää nähnytkään. Kannanoton perusteena oli lähinnä se, että näiden samaistaminen merkitsisi ”ilmeistä katkeamaa sosiaalipolitiikan aatehistoriallisessa kehityksessä” ja johtaisi sosiaalipolitiikan erillisaseman häviämiseen yhteiskuntapolitiikan kokonaisuudessa. (Kuusi 1961, 40–41.)

Omaa sosiaalipolitiikkansa tarkemmin määrittämättä Kuusi kuitenkin teki selvän eron suomettarelaisen setänsä Eino Kuusen (1931) edustamaan esidemokraattiseen ja luokkavastakohtien tasoittamiseen keskittyneeseen sosiaalireformistiseen suuntaukseen. Vaikka Kuusi ei käsitteestä hyvinvointivaltio pitänytkään, on kuitenkin selvää, että hänen esittämänsä sosiaalipoliittisen ohjelman toteuttaminen johti yhteiskuntaan, jota nimitettiin hyvinvointivaltioksi.

Kuusen sosiaalipoliittinen ohjelma ei viitannut sosiaalipolitiikan malleihin tai esikuviin. Hän ei pohtinut liberaalia, konservatiivista tai korporatistista sen enempiä kuin marginaalista, solidaarista, legitimististä tai universalistista mallia; hän ei ylipäätään operoinut tällaisilla käsitteillä. Hallitsevana vertailuperusteena eri maiden välillä 60-luvun sosiaalipolitiikassa oli sosiaalisten tulonsiirtojen osuus kansantulosta ja sen suhteen Kuusen selkeä tavoite oli osuuden nostaminen myös Suomessa. On kuitenkin helppo todeta, että Kuusen ohjelma edusti myöhemmin sosiaalipolitiikan analyysiin vakiintunutta terminologiaa käyttäen lähinnä universaalista, institutionaalista ja sosiaalidemokraattista sosiaalipolitiikan mallia.

Kuusen suhde korporatiiviseen malliin ja korporaatioihin oli jossain määrin dialektinen. Asia kannattaa mainita siksi, että Kuusen poliittisen uran jääminen yhteen vaalikautteen johtui osin ristiriidasta työmarkkinajärjestöjen kanssa. Tämä ainakin oli Kuusen oma käsitys. Vaikka Kuusen ohjelma puolsi ansiosidonnaista sosiaaliturvaa, oli hänellä samalla selkeä kanta koko väestöön ulottuvan eläketurvan ja sairausvakuutuksen puolesta sekä siitä, että eläke- ja muun sosiaalipolitiikan kehittäminen kuului ensi sijassa hallitukselle ja eduskunnalle eikä työmarkkinajärjestöille.

Myöhemmin tämäkin korporaatioihin liittynyt ja perhe-eläkkeisiin kulminoitunut ristiriita laantui, kun Kuusen nimiin voitiin vuonna 1971 hänen lyhyen sosiaaliministerikautensa aikana kirjata eläkejärjestelmien kilpailun lopettaneen eläkepolitiikan historiallisen kompromissin alullepano.

Kuusen sosiaalipolitiikan hahmottuessa lähinnä tulonsiirtotoiminnaksi jäivät niin palvelut kuin varsinainen sosiaalihuoltokin toissijaisiksi. Kuusi oletti, että ryhmäkohtaisten tulonsiirtojen jälkeen jäisi vain vähän tarpeita erillisiin yksilökohtaisiin huoltotoimiin. Pääasiana oli myös tuotannon ulkopuolella olevan väestön kulutusmahdollisuuksien turvaaminen.

Tulonjakokeskeisyydestä huolimatta Kuusi ei kuitenkaan ohjelmassaan kiinnittänyt rahoitukseen suurempaa huomiota vaan totesi sen lähinnä veropoliittiseksi ja sosiaalipolitiikan omien pyrkimysten kannalta vähäiseksi kysymykseksi. Käytännössä hänen sosiaalivakuutusmaksuja ja sosiaalipoliittisia ”erikoisveroja” vieroksuva kantansa korosti ohjelman yleisiä tulonjakotavoitteita.

Vielä 1960-luvun alussa Kuusen käytössä olleet tiedot tulonjaosta olivat puutteelliset. Tänä tiedämme, miten kotitaloustiedusteluihin perustuvan tutkimuksen mukaan toimeentuloerot ovat supistuneet erityisen selvästi vuosina 1966–76. Hyvinvointivaltion – tulonsiirtojen, verotuksen ja palvelujen – uudelleenjakava vaikutus on tänä aikana ollut erittäin merkittävä. Erityisen tehokkaasti hyvinvointivaltio on torjunut köyhyyttä, vaikka köyhyyden lievää lisääntymistä onkin 1990-luvun laman jälkeen nähtävissä ennen muuta pitkäaikaistyöttömyyden kasvuun liittyen.

Kuusi ei koskaan esittänyt täsmällisiä tulonjakotavoitteita, mutta hän esitti vuonna 1975 – jolloin sekä sosiaalivaltion voimakkaimman kehittämisen että tuloerojen tasoittumisen kausi oli päättymässä – näkemyksen, jonka mukaan taloudellisen kasvun hidastumisesta seuraa, että myös tulonjaon muutokset oli rajoitettava vastaisuudessa verraten vähäisiksi.

Sosialidemokratian kaudesta uusliberalismiin

Vaikka sosiaalipoliittisten järjestelmien vertailu tuo esiin eri maiden ja järjestelmien selvät erot on yleiskuva kuitenkin se, miten kolmekymmentäluvun pulakauden ja toisen maailmansodan kokemusten pohjalta läntisissä teollisuusmaissa alkoi maailmansodan päätyttyä pitkä, kolmisenkymmentä vuotta jatkunut erimuotoista sosiaalipoliittikkaa laajentanut kehityksen kausi.

Tätä aikaa voi luonnehtia sosialidemokraattisen hegemonian kaudeksi. Nimekkeellä ei kuitenkaan ole suoraa yhteyttä sosialidemokraattisiin puolueisiin tai sosiaalipoliittikan sosialidemokraattiseen malliin, vaan siihen mikä kaikissa malleissa on yhteistä kun sosiaalipoliittikkaa on ylipäättänsä laajennettu ja markkinoiden toimintaan puututtu. Samansukuista politiikkaa on voitu toteuttaa myös maissa, joissa sosialidemokratialla poliittisena liikkeenä ei ole ollut minkäänlaista asemaa, kuten Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

Tälle kaudelle oli luonteenomaista valtion vastuun tunnustaminen ja julkisen aktiivisuuden kasvu sekä talous- ja työllisyyspolitiikassa että sosiaalipoliittikan kehittämisessä. Anglosaksisissa maissa tämän politiikan teoreettisena selkänä olivat sosiaaliliberaalisten lordien John Maynard Keynesin ja William Beveridgen esittämät ajatukset, kun taas Etelä-Euroopassa kristillissosiaalisella perinteellä oli keskeinen merkitys. Nimenomaisesti sosialidemokraattinen vaikutus oli suurinta pohjoismaissa. Silti hyvinvointivaltion rakentamisesta tuli Pohjolassakin laajasti ottaen kansallinen projekti, jonka myös agraariset, sosiaaliliberaaliset ja konservatiivisetkin puolueet suurelta osin omaksuivat.

Tämä sosialidemokratian ideologinen hegemonia alkoi väistyä 1970-luvun puoliväliin tultaessa. Sen haastajaksi kohosi sittemmin yleisemmin uusliberalismina tunnettu aatesuuntaus. Tässäkään tapauksessa ei nimike ole oleellinen eikä sitä voi yhdistää suoraan uusliberalistisin tunnuksin esiintyneisiin poliittisiin liikkeisiin, vaikka reaganismin ja thatcherismin merkitys onkin ollut näkyvä.

Englannissa työväenpuolueen pääministeri oli jo pari vuotta ennen Thatcherin valtaannousua kertonut puoluetovereilleen, että sodanjälkeisen julkisen vallan tehtävien laajentumiseen perustuvan politiikan aika oli ohitse. Vaikka uusliberalismilla omat oppi-isänsä olikin, niin sitä saattoivat toteuttaa hyvin erilaiset tahot, tunnetuimpana esimerkkinä Uuden Seelannin työväenpuolue 1990-luvun alussa.

Samalla tavoin kuin sosialidemokraattisenkin aikakauden politiikan on myös uusliberalismin vaikutus näkynyt eri tavoin ja tavalla, joka on voinut peittää yhteiset piirteet alleen. Näitä ovat julkisen vallan kaikinpuolinen vetäytyminen sekä talouden suorasta että epäsuorasta ohjaamisesta, markkinoiden deregulaatio ja yksityistäminen sekä julkisen talouden menoleikkaukset ja veronalennukset.

Monessa suhteessa kyse oli paluusta ennen maailmansotia vallinneeseen ajatteluun. Sen sosiaalipolitiikkaan ja hyvinvointivaltioon kohdistettu kritiikki sen kalleudesta, henkilökohtaista vastuunottoa heikentävästä, talouskasvua hidastavasta tai työttömyyttä lisäävästä vaikutuksesta oli vain hyvin vanhojen ja tuttuun asenteiden ja väitteiden uudelleenelvyttämistä.

Kolme seikkaa avitti uusliberalistisen ajattelun nousua hegemonistiseen asemaan. Ensimmäinen on ollut kolmisenkymmentä vuotta jatkuneen pitkän nousukauden päättyminen 1970-luvun puoliväliin mennessä, toinen kommunismin ja reaaliosialismin romahdus ja kolmas markkinayhdentymisen eteneminen ja globalisaatio.

Tämä näkyi myös pohjoismaissa, jotka ovat edelleen pitäneet kiinni universaalisen sosiaalipolitiikan mallistaan ja erottautuvat pienten tuloerojen ja vähäisemmän köyhyyden maina, mutta samalla myös sopeuttaneet yhteiskuntapolitiikkaansa uusliberalismin vaateisiin.

Kuusi ei näitä uusliberalistia ajatuksia allekirjoittanut, mutta varoitti kuitenkin siitä, että 70-luvulle tultaessa sosiaalipolitiikan laajentamisen tahti oli Suomessa jo liiankin nopeata. Jo 1960-luvun lopulla Kuusi totesi, ettei työeläkelakien ja sairausvakuutuksen toteuttamisen jälkeen 1970-luvulle enää ole jäänyt suuria uudistuksia tehtäväksi, lähinnä oli kyse aukkojen paikkaamisesta.

Kuusi joutui toteamaan, ettei aikanaan osannut kuvitella tulonsiirtoihin kohdistuneen kasvupaineen alkuvoimaisuutta. Hän katsoi 1980-luvun alussa, että tarvittavalle tehokkaalle työllisyyspolitiikalle oli raivattavissa edellytykset lähinnä vain julkisten menojen tehokkaalla karsinnalla. Avainkysymyksenä hän näki eläkkeiden mitoituksen.

Sosiaalipolitiikan kasvu ei Kuusen mukaan voinut enää jatkua. Tähän hän näki kolme keskeistä syytä: väestönkasvun ehtyminen, elinkeinorakenteen muutoksen päättyminen – josta seuraa, ettei teollisuustyöntekijöiden määrä tai suurten kaupunkien väkiluku enää kasva – ja talouskasvun heikkeneminen.

Siksi sosiaalipolitiikan laajentaminen tulisi Kuusen mielestä olemaan mahdollista vain aktiiviväestön kustannuksella ja verorasitusta lisäten. Suurin ongelma liittyi eläkemenojen kasvuun. Etuisuuksien mitoitukseen oli otettava kriittisempi kanta. Kuusi tunnusti nyt myös sen, ettei tulonsiirtojen lisääntyminen ollut oleellisesti vähentänyt sosiaalihuollon palvelutarpeita, jotka tulisivat päinvastoin lisääntymään.

Kasinotalouden siivittämää iloista kulutusjuhlaa 1980-luvulla viettänyt Suomi syöksyi pian Pekka Kuusen kuoleman jälkeen syvään lamaan. Talouskasvun kääntyminen negatiiviseksi ja työttömyyden kasvu liki 20 prosenttiin asetti sosiaalipolitiikan kovalle koetukselle. Nyt voidaan jo todeta turvaverkostojen toimineen laajasti arvioiden tarkoitetulla tavalla ja hyvinvointivaltion

rakenteiden kestäneen yllättävän hyvin. Se on osaltaan vaikuttanut siihen, ettei lamavuosina vahva uusliberalistinen ideologisoitunut hyökkäys sosiaalipolitiikkaa ja hyvinvointivaltiota vastaan johtanut tulokseen. Hyvinvointivaltiota ei enää koeta Suomen talouden painolastina vaan päinvastoin yhtenä keskeisenä menestystekijänä.

Sosiaalipolitiikan paradigma 2000-luvulla?

Toisen maailmansodan jälkeistä aina 70-luvun öljykriisiin asti kestänyttä kohtuullisen vahvan talouskasvun kautta voi teollistuneissa länsimaissa luonnehtia keynesiläisen yhteiskuntapolitiikan kaudeksi. Se tarkoittaa, paitsi Keynesin hahmottelema aktiivista täystyöllisyyteen tähtäävää kysynnän lamatilanteessa sakatessa alijäämät hyväksyvää suhdannepolitiikkaa, myös samanaikaista tätä tukevaa sosiaaliturvaa, palveluja ja tulonsiirtoja kasvattavaa sosiaalipolitiikkaa.

Tämä on tietysti valtaisa yksinkertaistus. Nekin maat, joissa keynesiläistä yhteiskuntapolitiikkaa selkeimmin harjoitettiin eivät välttämättä sitä sellaiseksi kutsuneet tai edes tunnistaneet. Kansainvälisen talouden kasvavan keskinäisriippuvuuden vuoksi sen tuloksista pääsivät osalliseksi myös sellaiset maat, joissa uskottiin klassisen taloustieteen oppeihin eikä Keynesiä tunnettu ja joissa sitä saatettiin pitää vaarallisena harhaoppina, Suomi tästä esimerkkinä.

Samoin sosiaalipolitiikan kehittämisessä on ollut suuria variaatioita. Tutkimuskirjallisuudessa sosiaalipolitiikan kehittämisessä on kuvattu näitä mallien eroja, joista on käytetty milloin sellaisia käsitteitä kuin liberaali, konservatiivinen tai korporatistinen malli; marginaalinen, solidaarinen, legitimistinen tai universalistinen malli; residuaalinen, teollinen saavutus-tulos malli tai institutionaalinen uudelleenjakava malli, tai anglosaksinen, etelä-eurooppalainen tai pohjoismainen malli.

Yhteistä malleille on, että tuon aikakauden kestäessä julkinen talous laajeni etupäässä sosiaalimenojen kasvun seurauksena ja tuloerot kaventuivat.

Tämän keynesiläisen konsensuksen korvasi 70-luvun öljykriisin jälkeen pitkäksi aikaa ns. Washingtonin konsensus. Sen luonteesta saa hyvän kuvan Suomen kansainväliseltä valuuttarahastolta vuonna 2007 sen maaraportissa saama ohjeistus. Sen sanoma tiivistettiin tuolloin Helsingin Sanomien artikkelissa seuraavasti:

”Valtiontalouden tila on huolestuttava ja sitä on parannettava, mutta ei veroja nostamalla vaan menoja leikkaamalla.

Palkkaeroja on suurennettava laskemalla pienimpiä palkkoja.

Työvoimaa on saatava lisää, ikähaitarin molemmista päistä. Opiskelijat on patisteltava nopeasti työelämään leikkaamalla opintotukia ja seniorit ja raihnaiset tiukentamalla sekä työttömyys- että sairauseläkkeiden ehtoja.

Julkisen sektorin tehokkuutta on parannettava. Palveluja on ulkoistettava ja maksuja nostettava.

Suljetun sektorin yritysten yksityistämistä on jatkettava ja maataloustuet on uudistettava. Kauppojen aukioaloajat on vapautettava ja kaupan kilpailua edistettävä joustavamman kaavoituksen avulla.”

Tämä antaa hyvän kuvan uusliberalistisen ajattelun tavoitteista ja pyrkimyksistä. Eivät ne Suomessa eivätkä juuri missään muussakaan maassa sellaisenaan ole politiikassa toteutuneet, mutta saivat kuitenkin useamman vuosikymmenen ajan hegemonistisen aseman agendan asettajana. Uusliberalismin seuraukset talouspolitiikassa näkyvät tulo- ja varallisuuserojen rajussa kasvussa, mutta ahkerasta yrityksestä huolimatta ei se kuitenkaan ole vielä kyennyt hyvinvointivaltiota kokonaan purkamaan.

Voidaan myös todeta, että uusliberalistinen ajattelu suosi liberalistista, marginaalista tai anglo-saksista mallia, mutta on silti vaikea hahmottaa että uusliberalismilla olisi ollut jokin erityinen sosiaalipolitiikan paradigma. Uusliberalistiseen ajatteluun toki kuuluu selvästi sellainen käsitys, jonka mukaan rikkaiden työmotivointi vaatii verohelpotuksia ja muita porkkanoita, kun taas köyhille se vaatii tulonsiirtojen leikkauksia ja muita keppejä, mutta ei tästä vielä paradigmaksi ole.

Olen tätä puheenvuoroa varten koettanut itselleni hahmottaa mikä olisi sosiaalipolitiikan hallitseva paradigma tänään. Keskustelin asiasta mm. Osmo Soininvaaran kanssa ja olimme yhtä meiltä siitä, ettei sellaista enää ole. Eikä kysymys ole siitä, että olisi useita kilpailevia paradigmoja joista yksikään ei ole vielä noussut hallitsevaan asemaan, vaan siitä että tällaisia koherentteja paradigmoja ei lainkaan ole.

Käytännössä se tarkoittaa sitä, että jatkamme toimintaa ikään kuin vanhan paradigman varassa, sitä enää tunnistamatta tai tunnustamatta. Jatkuvuus on hallitseva trendi, tai jos sille halutaan tieteellisemmältä kuulostava nimike, niin voimme puhua polkuriippuvuudesta. Kuitenkin siten, että voimme ajatella jatkavamme polkua pitkin, vaikka emme ihan tiedäkään mihin se johtaa tai osaamatta edes sanoa mihin sen pitäisi johtaa, mutta myös yhtä hyvin kääntää kulkusuuntamme ja askeltaa takaisin sinne mistä olemme tulleet.

On kuitenkin mahdollista ja tarpeen käydä läpi ne asiat, jotka Kuusen ajoista muuttuneina tai vahvistuneina on otettava huomioon kun yritämme hahmottaa minkälainen voisi olla sosiaalipolitiikan paradigma 2020 luvun yhteiskunnassa.

Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikassa* odotettiin väestönkasvun jatkuvan Suomessa. Näin ei kuitenkaan ole käynyt suomalaisten syntyvyyden ehtyessä ja Suomen väkiluku on kasvanut vain muuttoliikkeen varassa.

Kun kuitenkin ihmisten elinikä edelleen pitenee, on seurauksena ollut väestörakenteen muutos ja huoltosuhteen heikkeneminen. Työikäisten osuus väestöstä on tällä hetkellä 62 prosenttia. Osuus pienenee tämänsykyisen ennusteen mukaan 60 prosenttiin vuoteen 2040 ja 57 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä.

Samanaikaisesti on globaalitalouden integraatio syventynyt ja osana sitä on myös ihmisten liikkuvuus lisääntynyt. Vaikka nationalismin aalto yhdessä Covid-19 pandemian kanssa on aikaansaanut ainakin tilapäisen pysähdyksen globalisaation etenemiseen ja voi vaikuttaa myös ainakin lentoliikenteeseen perustuvaan liikkuvuuden kasvuun hillitsevästi, ei kuitenkaan ole uskottava, että muuttoliikkeet sen enempää pakolaisuuteen kuin paremman elämän hakemiseen liittyen tulisivat vähenemään.

Isoin asia Kuusen jälkeisessä ajassa on tietenkin se, miten olemme lopulta tulleet tietoisiksi siitä miten kestäväntöntä jatkuvan aineellisen kasvun odotukseen ja tavoittelemiseen perustuva

talouskasvu on. Tätä sanomaa Pekka Kuusikin viimeiseksi jääneessä opuksessaan *Tämä ihmisen maailma* pyrki jo esittämään.

Kasvutalouden ristiriita ekologisen kestävyyskannan kanssa – ilmastonmuutos ja luontokato fundamentaalisina ihmiskunnan olemassa oloa uhkaavina asioina – ovat, kuten myös COP-26 kokous Glasgow'ssa osoitti, nyt sellaiseksi ymmärrettyjä. Siitä ei kuitenkaan vielä seuraa, että tähänastiset puheet ja lupaukset edes täysin toimeenpantuina riittäisivät pelastamaan ihmiskunnan pahimmilta katastrofeilta.

Sosiaalipolitiikalla on kuitenkin tässä myös sivuuttamaton rooli, sillä kestävä kehitys on toteutuakseen oltava sitä ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti. Ekologinen kestävyys on toki keskeisin asia, sillä ilman sitä ei muilla ole väliä, mutta on myös niin että ilman taloudellista ja sosiaalista kestävyyttä sitäkään ei saavuteta.

Jos haluamme ajallemme toimivan ja kelvollisen sosiaalipolitiikan paradigman on sen yhtenä lähtökohdaksi oltava se, miten sosiaalipolitiikalla tuetaan ja toteutetaan sosiaalista kestävyyttä niin, että se on sopusoinnussa kestävä kehityksen vaatimuksen kanssa.

Vaarantaako sosiaalipolitiikka kuitenkin taloudellisen kestävyyskannan? Sosiaalimenojen BKT:n kasvua nopeampi kasvu on siten osaltaan myötävaikuttanut julkisen talouden kasvuun ja velkaantumiseen. Tässä on kuitenkin muistettava se, että vaikka sosiaaliturva ja muut sosiaalimenot ovat budjetissa menoja ovat ne kuitenkin aina samalla myös työkuntoisuutta, terveyttä ja osaamista kehittäviä ja ylläpitäviä investointeja.

2020-luvun sosiaalipolitiikan on kyettävä ottamaan huomioon työn luonteen muuttuminen ja pysyvän elinikäisen palkkatyösuhteen katoaminen sekä se, miten tekoälyn kehittyminen ja sen käytön lisääntyminen vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan toimintoihin, ja tietenkin myös sosiaalipolitiikkaan.

Lopuksi voikin kysyä, tarvitsemmeko todella jotain uutta paradigmaa. Jos paradigman ydin on ollut se, että oikein suunnattu ja mitoitettu sosiaalipolitiikka on investointi ihmisten toimintakykyyn ja osallistumiseen ja tukee taloudellista kehitystä ja vahvistaa ihmisten tasa-arvoa, en näe mikä sen voisi korvata. Eikö oikea johtopäätös silloin ole se, että on mahdollista ja parempi edetä yrittämättäkään väkisin rakentaa uutta paradigmaa ja jatkaa kuten olemme tähänkin saakka toimineet, eli inkrementalistisesti tarkistuksia tehden ja korjaten sitä mikä näiden uusien haasteiden merkeissä sitä vaatii?